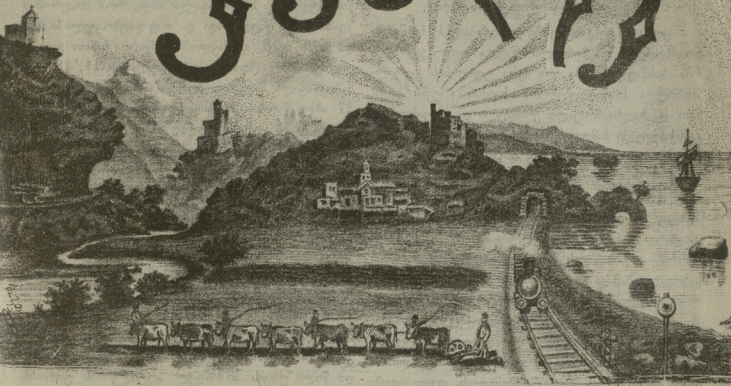

გველეხი

ლით. დეკტორი

სამეცნიერო და სალიტერატურო ნახაზებიანი გაზეთი. გამომდის ყოველ კვირა დღეს.

№ 11.

მარტის 14, 1893 წ.

№ 11.

მანასია — კონსტანტინე მამაკაშვილი. — * * * ლექსი გ. აბაშიძისა. — ნიკოლოზ ბარათაშვილის წერილი. — სწავლის სა-
ქმე ჩვენში. — პოეტის გული, ლექსი იონჯელისა. — ქართული თეატრი XX-სა. — სუფთული, ლექსი რუს-იმერელისა. — გიორგი
მერვე გ. წერეთლისა. — ჰაჯი ომარ ეფენდის წერილი ჰაჯი ომარ ეფენდისა. — მკედარი, მოთხრობა კიტასი. — კრიტიკა და ბი-
ბლიოგრაფია გ. იოსელიანისა. — თამარ მეფე, კრიტიკა გრ. უმწიფარიძისა.

კონსტანტინე მამაკაშვილი

ართლში, მტკ-
ერის გასწვრივ,
გადაჭიმულია
გძელი, ვენახებითა
და ხილნარით შემკუ-
ლი სოფელი, რუისი.
ამ სოფლიდან არის
მამაკანთ გვარი, რო-
მლის დასაწყისი ისტო-
რიულ მწყედიადში
იკარგება. ხალხში კი
გაღმაცემბა და წერი-
ლობითაც მტკიცდება,
რომ ამ გვარს თავისი
სახელწოდება სიმამ-
ცის გამო მიუღია. ამ-
ბოგენ, მამაკანთ წი-
ნაპარნი იარაღით შე-

კურვილი თვალს
აღვენებდენ სხვა - და-
სხვა მხრიდან მოსა-
ლოდნელის მტრის
მოსვლას და ამ შემო-
სევის პირველსავე ნი-
შნებზედ, მღევარს
თავს უყრიდენ და თა-
ვიანთი წინაშელოლო-
ბით მამაკურად იგე-
რებდენ მტერს და სა-
შშობლოს განსაცდე-
ლისგან იხსნიდნო.

საფუძველი გვაქვს,
ვიფიქროთ, რომ ეს
გაღმაცემბა სწორედ
ნამდვილი უნდა იყოს.
გაიხსენოთ მართლა
ის თავ-გამოდებული
სიზნე და ეყვაცობა.

რომლითაც თავი ისახელა როგორც ომში, ისე მშვიდობიანობის დროს გეარის საუკეთესო წარმომადგენელმა კონსტანტინე მამაცაშვილმა და მაშინ კიდევ უფრო მტკიცედ დაეფარებოდა ჩვენს აზრზე.

კონსტანტინე მამაცაშვილი დაიბადა 1814 წელს, ნოემბრის 25 და პირველი სწავლა მიიღო ჯერ გორის სასწავლებელში და მერე ტფილისის კეთილშობილთა სასწავლებელში, საიდანაც ჩვენს ქვეყანასა და ხალხს მრავალი ერთგული და სიყვარულით გამსჭვალული მამულის-შვილი შესძენია. მასუკან მამაცაშვილი სხვა ქართველ ბავშვებთან ერთად გაგზავნილნი პეტერბურგს კადეტის კორპუსში, სადაც სწავლა ჩინებულად დაასრულა და იქიდან გამოსვლის შემდეგ ოც-და-სამის წლის ჰქონდა პირდაპირ არტილერიის რეზერვში იჭირებოდა ოციერად მარტის 5, 1837 წ. სწორედ ექვსი წლის წინად, მარტშივე, ტფილისის საზოგადოებამ და მთავრობამ იდღესასწაულა ორმოცდაათის წლის იუბილეი ამ ღირსეულის კაცის ჯარში ყოფნისა. იუბილეი ჯეროვნად იქნა გადახდილი, დევემა დევემანვე მოადიდა და დეპუტაციებმაც პირადად ღრმა პატივისცემა გამოუცხადეს იუბილიარს მისის დაუღალაის მოღვაწეობისათვის. თვით დიდმა მთავარმა მიხეილ ნიკოლოზის ძემ გააბედნიერა იგი შემდეგი დევემით:

„მიიღეთ სრულიად გულწრფელი მოლოცვა ამ თქვენის ცხოვრების შესანიშნავ დღეს გენერალ-ფელდციხის-მეისტერისაგან და შფვისგან იმ ეკეპსისის გრენადერთა არტილერიის ბრიგადისა, რომელშიაც თქვენ ამდენი წელიწადი პატიოსნებით და სახელოვნებით მსახურებდით. ღმერთმა მრავალკამიერ კლავ მოგანიჭოთ დღეგრძელობა და ჯანის სიმთელე. დიდის მთავრის მფულღეც საღამს ვიგზაენით“.

სიტყვა მეტად გაგვიკრძოლდება, თუ ჩამოვივალთ ყოველი ის ბრძოლა, რომელშიაც კონსტანტინე მამაცაშვილს მონაწილეობა მიუღია. ჩანეთის გაუვალი ტყეები, დაღესტნის უზარმაზარი მთები და გურია-ქობულეთის ჰობიანი მინდვრები მოწმობენ მის სამავალითა სიმამაცეს. რამდენჯერ, რიცხვით ერთი ორად და სამად მეტს მტერს შეუფიქრობია ის ჯარი, რომელშიაც მამაცაშვილი რეულა, მაგრამ უკანასკნელის თე-გამომეტებს და ზარბაზნების ყუშმარებს, მის ხელქვეით არტილერიისგან მარჯვედ მტრისკენ გატყორცნილებს, დაუხსნია ჯარი და მიყენა უწყლო დამარცხებესაგან.

მივიგონოთ მარტო ის, რომ ჩანებში ბრძოლის დროს მამაცაშვილმა დიდი სიმშობილი და წყურვილი გამოიარა და მინც ისე გალომებული უდგა წინ მტერს და არა ზოგავდა თავს, რომ მთავრობამ შეაძნია ეს დაუღალაი და თე-დაუზოკველი სიბუნე და სამის თვის განმავლობაში ორი ჩინით დააჯილდოვა ახალგაზდა მეომარი; ივლისის 11, 1840 წ. მამაცაშვილს მოუვიდა პორუტიკობა და ოქტომბრის 27 იმვე წლისას შტაბს-კაპიტნობა. მერე ეს სამავალითა დაწინაურება წილად ხედა იმისთანა პირს, რომელსაც არაინ არა „მფარველობდა“, რომელიც მხოლოდ თავის მარჯვენაზედ იყო დამყარებული და თელ-წინ ყოველთვის მხოლოდ თავის მოვალეობა გამოასხული ჰქონდა.

1854-ში ოსმალეთთან ბრძოლის დროს სელიმ-ფაშას წინამძღოლობით მდინარე ჩოლოყზედ, ოზურგეთის ახლოს, მამაცაშვილმა სამავალითა ეკეკობა გამოიჩინა. 12,000 კაცმა, რომელთაც მხოლოდ 18 ზარბაზნი ჰქონდათ, საშინლად დაამარცხა ოსმალოს ჯარი ერთი სამად უფრო ძლიერი, 34,000 კაცი 30 ზარბაზნი-თურთ და ამ გამარჯვებაში დიდი წილი უდგეს მაშინდელ არტილერიის უფროსის კონსტანტინე მამაცაშვილს. ამ ქებზე ბრძოლის დროს ყუმბართ მოუკლეს მას ცხენი, რომელზედაც იჯდა და მარცხნა ფეხშიაც დასტრეს, მაგრამ ვერც ცხენის დაკარგვამ, ვერც ფეხში დაჭრამ ვერ გასტეხა თურმე იგი და გათავებამდე ბრძოლის ველი არ მიუტოვებია...

1859 წ. დაღესტანში მიუვალ სოფლების აღებისათვის მამაცაშვილს მოუვიდა ჯილდოდ ოქროს ხმალი, რომელზედაც სწერია: „სიმამაცისათვის“.

ეს ყველაფერი მოხდა მაშინ, როცა მამაცაშვილი ჯერ კიდევ ახალგაზდა, ან შუა ხნის კაცი იყო, მაგრამ მოხუცებაშიაც დასტრდა მას ერთხელ კიდევ სიკბუტის ყამოა მოგონება და დიდის ხნიდანვე ქარქაშში ჩაგებულ ხმლის ამოღება. 1877 წელს, ოსმალეთთან ბრძოლის დროს, ლეკები შემოესივნ განჯის გუბერნიას და ქალაქის ნუხის აღებას ლამოდენ. მთავარ-მართებლის ბრძანებით 63 წლის მოხუცი მამაცაშვილი დაინიშნა განჯის გუბერნიის მმართველად და იქაურ ჯარების უფროსად. მაგრამ მაშინ ჯარი საზღვარზედ იყო გაგზავნილი და მთელ გუბერნიასში 1200 კაცი-ლა მოგროვდა ლეკებთან საბრძოლველად. თუმცა მოწინააღმდეგენი 4000 კაცს აღემატებოდენ, მაინც თავის ჯარის სიმცირეს არ შეუშინდა მხენ მოხუცი და ნუხის ახლოს ძლიერად დაუყენა ლეკები და მათი ნაკვეშირე თათრები. ნუ

წინ. გამოც. რვა ლეკები და მათი ნაკვეშირე თათრები. ნუ

ხელებმა მიართვეს თავიანთ მხსნელ მშენებელთა ოქროთ დაფერილი ეგრესიის ფილა ზედწარწერით „ლეწერალ-ლეიტენანტს კონსტანტინე ჭოსიტვიორის ძეს მამაცაშვილს მადლიერ მოქალაქეთაგან ქალაქის ნუხის დახსნისათვის 1877 წ.“

სხვა უამისო დასჯერდებოდა ამდენ შრომასა და ღეწოს სამხედრო ასპარეზზე და იცხოვრებდა განცხრობით წარსულის მოგონებაში მთავრობისაგანაც და საზოგადოებისაგანაც დაჯილდოებული. მაგრამ მამაცაშვილი იმისთანა კაცი არ არის და იმისთანა გული არ უტევს მკერდში, რომ მარტო მეომარის სახელით დაკმაყოფილებულიყო. იმას ესმის და მისს განვითარებულს ჭკუას თვალწინ ცხადად წარმოადგენლი აქვს, რომ წაიდა ის დრო, როდესაც მარტო მეომრობა იყო საჭირო და თითქმის სხვა არაფერი. ესმის, რომ აწინდელს რთულს ცხოვრებას ეჭირება სწავლა, ეჭირება სწავლულნი და განვითარებულნი და ისიც დაუღალავად ცდილობდა და დღესაც თითქმის 80 წ. მიღწეული მოხუცი ცდილობს ეს ახალი გზა კარგად გაიკვლიოს ჩვენმა საზოგადოებამ. და, აი, ორმოც წელიწადზედ მტკია, რაც მამაცაშვილი მხურვალე მონაწილეობას იღებს ყოველსავე საქმეში, რომელიც ის საზოგადოების საკეთილდღეოდ განზრახულა. ის იყო ტფილისის სამკურს ხომალხი, სატენჯიკო საზოგადოების წევრი, ეიკოპრეზიდენტი სამეურნეო საზოგადოებისა; თავმჯდომარე ტფილისის სათავადაზნაურო ბანკის შედამხედველ კომიტეტისა და კიდევ დამაარსებელი და უმთავრესი გამგე ტფილისის სათავადაზნაურო სასწავლებლისა. სიშართლე მოითხოვს მოვიგონოთ, რომ ამ უკანასკნელი სასწავლებლის დაარსების აზრში მოზიარა თ. გიორგი რომანის ძე ერისთავიც, რომელიც დაარსების შემდეგაც გულის-ტყვიელი თვალს ადევნებდა ამ სასწავლებელს.

წელან ვთქვი, რომ 1887 წ. ოფიციალურად იუბილი გადაიხადეს მამაცაშვილის 50 წლის განმავლობაში ჯარში ყოფნისა. მაგრამ შესანიშნავი ეს არის, რომ საზოგადოებამ არ მოუტოვდა ოფიციალურს იუბილის და 1888 წ., ორის წლის წინად, მოიწადინა რაიმე პატივისცემა თავის საყვარელის მოღვაწისა. განიზრახეს კერძო, პატარა სადილის გამართვა, მაგრამ ეს პატარა სადილი დიდ ნაღმიად გადაიქცა, რომელზედაც საუკეთესო წარმომადგენელი დაესწრნ ჩვენის საზოგადოებისა და მრავალი სიტყვაც წარმოითქვა. ამ ხელად, ძალ-დაუტანებლად გამართულ ნაღმიზედ სიტყვა გრძობას უსწრებდა და გრძობა სიტყვას...

— თქვენ გამოჩენილი მეომარი ხართ, უთხრა ერთმა, ომის დროს მტრის გუნდი ტყვიებით შეგამუსრავთ და მიუღდამელი კედლები ყუმბარებით დაინგრევით, და ამ ვაჟკაცობისათვის ღირსეულად ხართ დაჯილდოებული; მაგრამ რა მადლობა უნდა გადაგიხადოთ საზოგადოებამ იმ კეთილად ჩაგონებულ გრძობისათვის, რომელიც თქვენს მეორე ბუნებას შეადგენს? იმისთვის როგორ უნდა დავაჯილდოოთ, რომ დღესაც, წელთა სიმახველით წელში მოხრილი და ქალარით დაგვირგვინებული მოხუცი ძველებურ შრომას არ ერიდებით და რაკი ძალი არ შეგწევთ მტრის ცხენების ასაღებად, სასწავლებელთ უფროსებს კარებს უღელწავთ, მათ გრძობას იმორჩილებთ და მტკიცედ ეუბნებით: „ნუ გვიხურავთ კარებს განათლებისას, მიიღეთ ჩვენი შედეგები თქვენს სასწავლებელში და გზა გავიკვალეთ სინათლისა და ქეშპირიტებისაკენ!“...

დღესაც კიდევ ეს სამავალითა მოხუცი თავის პატარა ოთახიდან ყურადღებით თვალყურს ადევნებს ჩვენს ცხოვრებას და უხარის, როცა სასიკეთოს და საიმედოს ჰხედავს რასმე, მაგრამ გული არ უთმენს, თუ სიტყვით არა, წერით მაინც პასუხი არ ვასცეს იმათ, ვინც კი მოინდობებს ჩვენი ცხოვრების უკუღმართ გზაზედ დაყენებას. მხოლოდ მაშინ, როცა მართლა შესანიშნავი რამ მოხდება ხოლმე და განსაკუთრებით უხალისებს გულსა და გონებას, ის იფიქრებს თავის მოხუცებას, ველარ ითმენს, რომ პირადად არ დაესწროს და მიუღ საზოგადოებას სიხარული ან სევდა არ გაუზიაროს.

ბევრს ჩვენ მკითხველს ესომება ის წამი, როდესაც შარშან, მაისში, სათავადაზნაურო სკოლის ეზოში ამ სკოლის მოწაფეთ სხვა და სხვა საგონასტიკო ვარჯიშობა სცადეს და დიდძალი საზოგადოება თავიანთ მწყობრი გალობით ასიამოვნეს. იქ დაესწრო კონსტანტინე მამაცაშვილიც. უნდა გენახათ, რა სიამოვნების ღიმილი ეხატებოდა კეთილს მოხუცს სახეზედ, თითქოს ეს სახე ამბობდა: წარმავალნი წაელენ, მაგრამ ჩვენს მშენებელს ქვეყანას, ამ ტურფა საბაღაროს, მრავალი ახალი მუშაკი ეჭირება და, აი, ესეც ახალნიო?

გვეჭირება, სწორედ გვეჭირება ახალნი მუშაკნიც, მაგრამ არა ნაკლებ, თუ არ მეტად საჭირონი არიან კონსტანტინე მამაცაშვილისთანა წინამძღოლნი და გზის მაჩვენებელნი.

* * *
(ურბნულიანი)

მარგარიტა, ჩემო ბერთასო!
ჩემო, ნუ დამიშლი მე შენს ცქერას,
მომიხსლო ჩემო სიცოცხლე,
ეური დაუგდე ჩემს სიმღერას:

„მტრედის-ფერ ცაზე კარსკვლავნი ჰგოთიანს,
ბუნებას ეტრფის ღამაზა არე,
შენი შეხედვით განცვიფრდებიან
ცაზედ კარსკვლავნი, ჰირ-ბადრი მთვარე...“

— ეურს არ დაუგდე შენს სიმღერასა,
ეერ დაგინახენ ჩემი თვალები,
მე ზღვის მორგეში თვესად ჰქვეული
მსწრათლად შეგერუარე, დაუმალე.

„რა მენახლეობა, შენ თვესად იქერ!
მე მეთვესათა გადმოქვენი
და, გულის სატრფოვ, ბდეში გაცხვენი,
ეერ გიბატეებს თვით ზღვის მორგე.“

— როდესაც ბადით დასაჭერდა
მეთვესე თვესა გამომადგემა,
გარდაქვენი ჩიტად მალხაზად,
ზღვის უფსკურულადან ამოფრინდები.

„ძალიან კარგი! ჩიტად ჰქვეულს
ეშმაკურ მახით გამოვადგემა,
მაღე დაგოჭერ ჩემო ღამაზო,
მაინდ-ღამაინდ ჩემი იქნები.“

— ჩიტად ჰქვეულს თუ შენი მახე
ეველგან შემბურობს, ეველგან მომხსნავს —
იად ჰქვეული ბუჩქბაღასებში
მორცხვად თავ-სრელი დაუმალე თავს.

„შენი ნება! ის იქნები?
გარდაქვენი მაშინ მე წყაროდ
შემოტეკელები ტრფობით, ზღვისით,
რომ ორთვემა გულები ვიხაროთ.“

— მაშინ მე ღრუბლად სეტყვის მომტრულად
გარდაქვენი! თავისუფალი
წავალ შორს სადმე... და მშვიდობითა!
ეკლარ მიხილავს იქ შენი თვალი.

„ჩემო ღამაზო! ღრუბლად ჰქვეულს
გამოვადგემა ნაყად, ქარად
და გაფრინდებით ორივე ერთად,
განუშორებლად, გულ-გახსნარად.“

— თუ ნათქვამად შენ გარდაქვენი,
მომხიბლავ შენთა გარდაქვეული
ცას დაემშვენებ, ჰქვეანს მოვრთავ,
სულს დაემშვიდებ, დასცხრება გული.

„არც კვ მაშინებს! შენ მზე იქნები?
მე—ჭია-ღუა... არ მოვშორდები!
შენი დიდებით გულს ვასულდებულე,
სახრდოდ შექმნება შენი სიხვები.“

— თუ ჭია-ღუად გარდაქვენი,—
მოვარედ გავხეობი დაჯოჭვენი ნათელს,
მოკუმენი ალავს, სავ შენ ვერ გასძლები:
ნოტიოს, ხრდილს, დადუმიულს, ბეწვს.

„გარდაქვენი თუ გინდა მოვარედ!
მაშინ მე ნისლად გამოვადგემა
და ღამის მხათობს შეადფერ ცის სასრულად
დახვად გარშემო შემოგეტრემა.“

— გამოკისხლები მუხიც ბრჭყალებიდან,
თავად-შეუსწრებლად გარდაფრინდები,
მოკისმენი სადმე უდაბურ ტყეას
და კოკობ გარდად გარდავიშლები.

„იფივი ვარდი, რა მენახლეობ!
მე შეეიქნები მაშინ ცის ნამად,
დაგემოხები და გადმექვენი
სიცოცხლე ჩემი საამის წამად.“

— თუ ჩემი ეშხით და სიყვარულით
ზეცის წვირად ნამად გარდაქვენი,
მე შეეიქნები ასის წლის მუნად
და შენ ამაოდ ძირს დაიხვენი.

„ეგ არ მაშინებს, ჩემო სულის დემავ!
თუ ას წლის მუნად გარდაქვენი,
მაშინვე სუროდ შეეიქნები მე
და რეოლიათა შემოტეხვენი.“

— თუ რომ ეოკლეგან, როგორც ხრდილი,
ეგან მომეხები, არ მომეშვენი,
წავალ სადმე შორს და მომასტერში
მე მომინდა ჩავიკეტები.

„ეგ ვერ გომეხები, მეც იქ გავხნდები
მომღერად!—კოლოცავ მე შენთან ცას
და მომასტერში სადმითო წირვის დროს
მოვიამენ ხოლმე შენს ხარხარ ხმას.“

— ტუვილად მომძებნა მე მოსასტერში:
საუფროსად გულ-სულ დაკრებულს
მნახავ კუბოში სმა-დადგობუქლს
და ვერ გამოფრთხობა მამინ ნეტარ ძალს.

„ახლად მე მეთხუ! მამიხვე მიწად
გარდაქმნილი რივად და სხვად
და მოგესწევა სამარადისოდ
სააღესროდ და შესატეობად.“

— მხოლოდ ახლად მიწამს და მტკიცედ მკერდ
მე შენა გრძობას და სიყვარულს!
აჰა, ბეჭედი—აჰ შენ გაკეთუნის
ჩემი სიცოცხლე და ჩემი გული!...

„ოს, მარჯარიტაჰ! ახლად გავიცოცხლდი,
გაგუბნადი და გაჯახარე...
შენ გენარგვალს ჩემი სიცოცხლე,
რე და ჰეგუნა, ვარსკვლავნი, მთარე!...“

გ. აბაშიძე

ნიკოლოზ ბარათაშვილის წერილი

მიხეილ ბარათელის ძე თუმანაშვილთან *)

6-ს აგვისტოს 1838 წ. ტფილისით (ხელ აწერია მიხ. თუმანაშვილის ხელით მიღების დღე და ადგილი.) 10 აგვისტოს დედოფლის წყარო (Царск. Колодец).

საყვარელო მიგობარო, ნუ დამემღობები სიხუმი-სათვის. კეშმარიტად, ამ ჩვენ სიცხეებისაგან მოწყენილს და მტრისაგან სულის მხუთავ ქალაქში ახალი არა არის რა საცნობი. ეცოცხლები მხოლოდ მთვარიან საღამომობით, რომელიც ასე მშვენიერია ტფილისში. გუშინ, ერთ ამ გვარ საღამოს გაეწიე მოსკოვის ხასტაეისკენ *); შეუძნეველად სასაფლაოზე გაეზნდი. სწორედ ვითხრა, ცოტათი მეც კრთი, როდესაც შეტებედ ამ მიყრუებულმებას: 11 საათია ლამისა. ადამიანის ჰაჰენება არ არის. გარშემო საუკუნო მყუდროებაჰ; მთვარე მქრალად შეუქაჰ ჰგუნს საფლავებსა, როგორც უკანასკნელი ბჟუტვა ცხედარის კანდელისა. ჩემად და მღორედ მომდინარებს მტკვარი, თითქოს ემზინოდეს, არ შეეუშალო

მოსვენება ამ მწუხარე არემარესალო... შენ ახლა განცხრომაში ხარ და არ მინდა შეგაშფოთო ნაწლიანის ფიქრებით, რომელიც მოჰგვარა ჩემს სულს ამ ცოთა-ქვეყნოურმა სანახაობამ! მაგრამ კი გეტყვი კარგი მოგონება სასაფლაო და საკუროც არის, რომ სიკვდილის შეიღობა ხანდისხან მასხედ წაიკითხოს თავისი სიცოცხლე: ნუგემი უბედურისა, დასასრული ბედნიერებისა!...

ეს, შენ მოგიბრუნდები.

მადლობელი ვარ წიგნებისათვის, სიამოვნებისათვის. უკანასკნელი მთვარიან წაიკითხეთ მე და ზაქარია ორბელიანმა. ეს კრიტიკა, ანუ უკეთ ვთქვათ ებისტოლეა „ასტრას“ მთხზველისადმი. კეთილი! მარამ მგონია საწადელს ვერ მიალწევს, ესე იგი, შენ ვერ შეიტყობ, მე უცნობი „ასტრა“ ვინ უნდა იყოს. ეს მთხზველის საღაღმბლოა. არც შენთვის დაუწერია, არც ქვეყნისთვის; დაუწერია მხოლოდ მისთვის; იმას (ქალს) მისი ეყურება და მთხზველიც კმაყოფილრა. მეტი რა უნდა? რაში გჭირება, შენ გაიგე რამე თუ არა. ყველამ ვიცით, მხოლოდ, რომ ლექსებს საგანი ამშვენებს. და თუ მართო სიტყვის „ასტრას“ მნიშვნელობა გინდა იცოდე, ეს ძალიან ადვილია: სიტყვა აღებულა ფრანკოზულის ენიდან astre, რომელიც ჩვეუბურად, ძმა თაყანა, ნიშნავს მთვარე. — ასე, ჩემო ბატონო!

ახალ ამბავს გეტყვი, თუ არ გაჯავრდები. ამალამ მიეღივარ სოფ. მწყურეთს.— რისთვისა?— იმისთვის, რომ ას იქ არის. ამასმა დედამ მთხოვა რამდენიმე დღე იმასთა გაეტარო. რა ღღეები უნდა იყოს? ჰა? მოკლე, ბუ!

მაგრამ გავთავითო ლაპარაკი, თვარემ ფოტოგრაფიაში დამიგვიანდებდა. შენ იცი, რომ მე არ მიყვარს წინათეე წიგნის მომზადება.

მშვიდობით მეუღლანოვე ალაზნის ეცლისაო! მიამე რამე ახავეი შენის ეცლის ასულისა.

სრულიად შენი ნ. ბარათაშვილი.

P. S. ვეღარ მოვასწარი ვარლამოვისათვის *) საკუთარი წიგნი მომეწერა. თუ ნახო, უთხარი, რომ მაგისი საქმე ისე ვაროგდა, როგორც უნდოდა და ჩინხედ წარდგენილია. ახლა დღე მოუფრადგეს ქვეყანასა.

*) ვარლამოვი გიმნაზიაშივე ამბანავი იყო პოეტისა, რომელსაც საოხრუკო საგნათა ჰყავდა ანემებელი. სხვათა შორის ამბოროტ: გიმნაზიაში მალეით რადიკალს სწერდა ვარლამოვი. შეშინა პოეტმა, უფაღთვალა, მოჰპარა რეველი და ხმა მალა წაუკითხა მთელ კლასს ჰუმეინის თხზულებიდან ნათარგმნი: „Мой дядя самых честных правил, когда не вь шутку зазнаем...“ * ბიძა ჩემი, დიდა პატრონანთა კანონთა, როდესაც რომ, ხუმრობა გაშვებით ავთ განხა...“ ამანანებში ეს ამბავი დღევანდლამდე უკვდავი დარჩა ვარლამოვის და პოეტის სახსენებლად.

*) მიხეილ ბარათელის ძე თუმანაშვილი, ქართულ ლექსების მთხზველი, სწერდა ენიშვნებს რუსულ გაზეთ „Кавказъ“-ში და საღაბო ფურცელს ვერს. „ცისკარი“, გიმნაზიაშივე ამბანავი იყო ბარათაშვილისა. გარდაიცვალა 1875 წ.

**) მოსკოვის ხასტაეა იყო ახლანდელ ბულვარის ბოლოს, გოლოვინის პროსპექტზე, ფოსტის სტამბოლის პირდაპირ, საცა იწყება „მოსკოვის ხალაქი“.

სწავლის საქმე ჩვენში

(დასაბულო*)

როგორც ჰსენაჲს მკითხველი, სკოლის უროგოდ თავის დასებება მართო ჩვენი სასწავლებლის სკედი არ ყოფილა; სსკებსაც სწორება ეს სენი და უფრო მეტად თუ არა, ნაკლებ არას შემთხვევაში. ამ მოკლესან უჩივან სხვა ჭკუებშიც, სადაც ბევრად უფრო მდლა დგას სწავლა-განათლება, ეადრე ჩვენში, სადაც ჩვენ-ზე მეტი ჭკუთ მენიერულად მომხადებულნი ზირნი მტრნი იქნენ კერ აუცლებათი თავიდან ეს სენი. შესაძლებელია, „იერიას“ თანამშრომელმა აღმოაჩინა ახალი მღაში ამ წელელის გამკურნებელი. ეს მითვისი მხელი არ იქნებოდა. იმან ხოლი ვლასიური და რეალური სწავლა-განათლების საქმეც ერთს წუთს გაღწევიტა! ბევრს დაზარალებს, უმყოფილებს აცხადებს ვლასიურს სისტემას და ეს უტურფარი საბოთა მისის უარგისობას, მისის შუფერებლობას ჩვენი ცნობრებასთანა, — ჭბამბებს თანამშრომელი. სსვკან გი არ უჩივან ვლასიურს სისტემას? რეალურს გი ველახნი ემაღლირებან? აა, დაუგდეთ უური, სსვა ჭკუებში რას ამბობენ. წავითხეთ ბერღისის სს-სკოლა კონფერენციას ამაჲე და მამინ შიტირითი ამ საქმის ნამდიდოს ვითარებას. თუ არა და უფრო მახლო-ბრღის ამბეი მოიხსენიო: რეალურს სასწავლებლებსაც იმაჲე ბრღის სდებენ; არც რეალურის და ზროტეკსიონალური სასწავლებლების კმაყოფილნი არიან. სასოკალო სსხივარია ველას სკოლებზე, რომ ისინი კარგად კერ წკოთიან უმწვილებს, კერ ახლკენ მით სსტირო განვითარებას და მომხადებას ცნობრებასათვის, რომ ბევრი სწავლის დასრულებამდის თავს ანებებს სკოლებს და ესენი ვადეკ უფრო მოკომხადებულნი და გამოუსადეგარნი რსებან ზირელებსო. აჲ უადგილო არ იქნება მოვტახნით ცნობები სსვა-და-სსვა გვარ სსტახიო და სს-მრეწველო სასწავლებლებს შესსებ რუსეთში. მკითხველი ცხადად დანახავს, რომ არც ეს სასწავლებლები ჩამომჩინა უკან სსკებს თავიანი ნაჲლეკვინებით. ფრიად საინტერესო ცნობებს იძლევა ამ სვანზე ბ-ნი ანოზოვის წიგნი: Опыт систематического обозрѣнія матеріаловъ къ изученію современнаго состоянія средняго и вышаго техническаго и ремесленнаго образованія въ Россіи. ავტორის გაჲევა ამ ჭამად არსებული რუსეთში სსშალო და დაბალი სსტახიო სასწავლებლები რამდენსამე რიგად. ზირელებს რიგის სასწავლებლები, რომლებშიაც სწავლა გრძელდება 6 — 8 წელიწადს, უდრიან დაახლოებით სსშალო სასწავლებლებს, მაგალითად რეალურს. აჲ იქენ მოწაფეები სასოკალო განათლებას და

ესით ტახნიურს და კომპრედილ ცნობებს, რომელნიც სსტირონი არიან იხიერების თანამშეწევისათვის და იმ ზირითათვის, რომელიც ისურეკენ ხელი მოჲკიდან რამელსამე ტახნიურს საქმეს, ზოგეით სასწავლებლების მოწაფეთ, სწავლის დასრულებს შემდეგ, ნება აჲთ შევიდენ მადლ სწევალურს სასწავლებლებში. მორე რიგისას (სწავლა გრძელდება 4 — 6 წელიწადს) კეუთიანას ისეთი სასწავლებლები, სადაც სასოკალო განათლება ეძლევა მოწაფებს ამ სივრდით, რა სივრდიაც სსტაჲქო სასწავლებლებში, მჩირის სასწავლებლებში და ორ კლასიან სსსოფლო სკოლებში. ამით რიგსშია ტევილისის სსხელისხო სასწავლებელიც. დანაშულებას ამ რიგის სასწავლებლისა არის მოამხადან სასწავლო ხელისნები ჭარხნებისათვის, დაბლი ცოდნის სსტევილისტეი მეხსიაჲე, მამინისტები და სსე, მესამე რიგის სასწავლებლები სასოკალო განათლების ზირეზამით უდრიან სკოლა ზირეულ დაწვებით სკოლებს და მითი დანაშულებას არის მოამხადან ხელისნები სოფლის სსვა-და-სსვა წკილმან მომწველობისათვის და უბრღლო მეჲბით ჭარხნებისათვის. აჲ ასწავლიან: დურელობას, სკორობას, მჲედლობას, ზინხლობას, მკერელობას, სარჩხობას, წიგნების დაგომეხას და სსვა ამ გვარს ხელისნობას. მეოთხე და მეხუთე რიგს კეუთიანას სასოკალო და სსტევილური სკოლები დიდებისათვის და სსხელისხო კლასები და გკყოფილებანი გამართულნი ზირეულ-დაწვებით და სსტაჲქო სასწავლებლებთან.

როგორც სსხსნი, ბ-ნი ანოზოვის ცნობებიდან თითოეული კურს-დასრულებული მოწაფე ზირელებს რიგის სასწავლებლის ჯდება (ესე რომ ვანკვარით, როგორც ბ-ნი „იერიას“ თანამშრომელი ანკარიშობს) 1853 მანათიდან 8370 მანათამდის. სუთს სასწავლებელში, რომელიც კეუთიანას ზირეებს რიგს, მხოლოდ ერთია, რომელსაც 1853 მანათად დაჲდომია ერთი მოწაფე, სსკებს გი ველას სუთას ჭკესას თუმანზე მეტად უჲდება, გარდა ერთის, რომელსაც ველასათვის გაღჲტარებბას იძიერთი, ერთი კურსს დასრულებული მოწაფე უდრის 8370 მანათად. მეორე რიგის სასწავლებლებში კურს-დასრულებული ჯდება 1392 მანათიდან 6481 მანათამდის; ხოლო მესამე რიგისაში 1200 მ.—5250 მანათამდის. ტევილისის სსხელისხო სასწავლებლებს დაჲდომია ერთი უმწველი 3275 მანათად. აა, რა მტირად დირებულა სსვალა-აღზრდა სსტახიო და სსხელისხო სასწავლებლებში. ამასთანაჲე იქინათ მხედველობაში, რომ უმეტესი ნაწილი ამ სასწავლებლების მეტად მტირე განვითარებას იძლევა მოწაფეებს სასოკალო სვანებში. ასე განხიჲეთ, უბრღლო წკრავითხეის მტირე ხელისანი კაცის აღზრდა, ანუ ისეთი ხელისნის, რომელიც მხოლოდ ზირეულ დაწვე-

* იხილეთ „ვეალის“ მე-10 №-ი.

ბით ცოდნას იძენს — ჯდება 1200 მან. — 5250 მანათადის; მკრამ, მიათმინო, ეს კიდევ არაფერი, რომ ასე შეიძლება: ნეტავი კი მართლაც სამთხიანებრ სანატრულს მდგომარეობაში ჩაყენოს სხდნა „ივერისი“ თანამშრომლისაგან ცნობის აუქანდის სატეხნიკო სსწავლებლებს და ფული დაიხარჯოს, ნუ გუნდავლებთ! მკრამ საქმეც ას არის, რომ ეს სსწავლებლები არ იძლევიან თურმე სრულად მომზადებულს ტეხნიკოსებს და ხელმძღვანელებს; რომ ამითმა კურს-დასრულებულმა მოწაფემ შეიძლება სიამაღისადაც ასრულებს თავის მოვალეობას, სწავროს კიდევ იმუშაოს სხდმე არს ნაგებ ორის წლის კურსით სსწავლისობაში, ფაბრიკებზე და ქარხნებში, თორემ უმისოდ, როგორც გამოცდილებამ აღმოაჩინა, ხელს არაქნის მოჭკადებს მას.

ჭკადეთ? ამ სსწავლებლებსაც იმ გვარივე სქნის სჭირებოთ, როგორც საზოგადოდ სხვა სკოლებს; კერძო ესენი წერბნან თავიანთ მოწაფეებს, კარვად კერ ამხადებენ ნამდვილის ცნობებისათვის. ამ სსწავლებლებშიაც დაიბი ნაწილი მოწაფეების კერ მადის ბოლომდის, თავს ახლებს სწავლას და სხვა-და-სხვა საქმეებში ჭკადებს ხელს. ზოგჯერ ამით რიგზეა ღის 700/0-მდის. (იხილეთ ახი-ბიკის წიგნი, გ. 489). მხოლოდ 300/0 თუ ასრულებს სწავლას და ისინიც, როგორც მოვასხივებთ, კერ გამო-დაინ საფუძვლიანად მომზადებულნი: ორი წელიწადი კიდევ უნდაღო მუშებად უნდა გაატარონ ქარხნებში და ფაბრიკებში. სხდ არის ის უოკლად შემძლებელი ძალა სსწავლისობა და სიფარტო მენიერებათ, რომ ევლას არ იხიდავს და ბუკის სტოკებს შირა-გზავს? რატომ ევლას კერ გაუგებდებოდა? რატომ ევლასათვის კერ მიუხეცხებია დამოუკიდებელი არსებობა? აჭრ ხომ დათინური და ბერძნული ენა არ არის მიხეცხა? 1200—5250 მანათადის უნდა დაიხარჯოს უმადბუნეს სსწავლისობა სსწავლებლებში ერთის მოწაფის აღსარბრდელად!... მართლდს მოვასხი-ვნებთ, იმისათვის მდგომარეობაში ვართ ამ უმად, რომ სწორედ კარბეკ სუთას-ექვსასი თუქანი დაიხარჯოს უმ-წვილზე, რომ მან სწავლას დასრულოს საშუალო სსწავ-ლებულში ჭ მერე წავიდეს რომელსიმე მღალდს სსწავლე-ბულში, თუნდ უნივერსიტეტმაც, კიდრე ამდენი ფული დაიხარჯოს იმისთვის, რომ ერთი უნდაღო მუშა შექი-ნოს საქართველოს. თვით უნდაღო მუშაც, ღარბი და დატკავი, საზოგადოდ იმის ცდილობს, რომ რაც შეიძლე-ბა მუტი სწავლას მიაღებინოს თავის შვილს და ცოტას სკურბილად მხოლოდ მამან, როდესაც ღრბსმობა დადარ აჭეს მღალწობის უმადღესს. ეს მისწრებებს სასიკეთობა ცოდობრბობისათვის და ამას ხელს კი არ უნდა უშუადღეს ვინმე, ზირ იქით უნდა შევლოდეს. რა უფლება გვაჭეს ზატარბობიდანვე ვუთხრათ ადამიანს: შენ უთოოდ შავი

მუშა იყავი და ჭკა ჭკადე ან ჭკეს ჭკაკე შენ დურგალი იყ-ვი, შენ ხარახი, ის მუბაღე და სხვ. წავიდა ის დრო, როდესაც ამისთანა წესი სუფუედა. ვინ იცის, იმ უმწვი-ღისაგან, რომელსაც ზოგერთები შავი მუშის ბედს უჭე-ღან, როგორი სსწავლებლო კაცი გემოვა ჭკეენისათვის?

ევლადღურს თავის ახვარბი გახნინა, თავისი სს-წვილი აჭეს და ვადჭკურბობით არ უნდა ვილანარკობთ. ასე უოკლეი სკოლის საქმეც და ზეკით რომ ცნობები მოკი-ტახთ სატეხნიკო და სსწავლისობა სწავლა-განათლებლის შესახებ იმიტომ კი არა, რომ წინამდებენი ვოთთ იმ-ისი, —სრულადდაც არა, ამ გვარს დასვენეს მხოლოდ ის გამოიყვანს, ვინც მართო ცულ მხარეს აჭკვეს ურბდლე-ბას და ღირსებას ივიწყებს სავნისას. ჩვენ მხოლოდ იმის ვამბობთ, რომ უნდაეულევენო არა არის-რა ჭკეუ-ნახედ და სხვითა შორის არც სატეხნიკო და სსწავლისობა სკოლებია. ვა ხნინა ეს სკოლები არსებობენ (ზოგერთის მითგნის ისტორია იჭკებს ოცი, ოცდა-სუთი წლის წინად) და მისიც კიდევ ბუკრი ნაეულეღე ახება აჭესთ. მკრამ მი-უსდებულად ამისა, ევლანი იმ აზრისანი არაინ, საზო-გადოებაც და მმართველობაც, რომ სჭირბა შეისწავლოს წარსულის შეცდომები, გაუფრბოქოსინ ზირბობე სხენე-ბულია სსწავლებლებს არსებობისა, შეიტანონ მით წარ-მოებაში ზოგერთბი ცვლილებანი, ვახანხლონ ისინი და უფრო მკვიდრად დაამყრონ: იმედი აჭესთ, რომ მომ-ვალში უკეთ წვა საქმე, ვინმე აჭმდის მადიოდა. იმის მისხლეთ, რომ ზირეულ ხანებში მთელი ჭკეენს არ აღ-ეუვა: ამ სსწავლებლებში, წყაღში ვადფრბლად კი არა-ვის მიახნინა, რაც იმითზე ფული დაუნხრვავთ, და იმის კი არ ჭჭადებებენ, რომ მოკლბით ეს სსწავლებ-ლებოც; არც იმის ჭჭადებებენ, რომ საზოგადო განათ-ლებას მოკლბით მისვენთ, რომ აუგევაოთ ჭკეენსო. მირბით ცდილობენ საზოგადო განათლებას უფრო ვა-ვრბელონ, რომ მით უფრო კარვად წავიდეს ზროფე-სიონიდური სწავლა-განათლებაც. რამდენად დაზღა დღას განვითარბობით უმწვიღი, იმდენად უფრო მხელას მის-თვის სწეცადღურად რისიმე შესწავლას. ქართულ თავ-ღ-ახანურბობას რადაც ორი სკოლას აჭეს —ერთი ტფილის-ში და მუორე ჭეთისში — სკოლას საზოგადო განვითარ-ბისათვის და კვირბეენ ამით თავი დაჯანგობთ და ზირ-და-ზირ სატეხნიკო და სამუერბო სკოლები ვავსნათო. საზოგადო განვითარბა სდღას მივიღოთ? სხდ მოკეუხ-დოთ, რომ მის ცვაგევიღოთ საშუალო სსწავლებლისა-კენ?

ხუენის აზრით სჭირბა სთავად-ახანური სკოლე-ბა დარბეს იმვე მიხნით, რა მიხნითაც ისინი დადარ-სეს ზირეულად, ესე იგი იმისთვის, რომ მით გზა გუ-ხსნან მსურველით საშუალო სსწავლებლისაკენ; მხოლოდ

საჭიროა მოკავშირეთა შრომარეკიში ისეთი ცვლილება, რომ სკოლა ავტომატურად იქნას მართო იმით, ვისაც გიმნაზიაში ჰქონდა სწავლა, არამედ იმისა, ვინც რეალურს სწავლავდა მონადირეებს სწავლას. ამისათვის ოთხ განყოფილებას მოსამზადებელს კლასს გარდა უნდა ეყოფინათ ოთხ-კლასიანი შრომგიმნაზი, რომელსაც უნდა ჰქონდეს განყოფილება ამ მოწოდებითა, რომელიც თავისუფალია იქნებათ ძველის ქებისაგან, მაგრამ სამაგიეროდ ისწავლიან ფრანგულს და გერმანულს ენებს. (თუ საშუალება ნებას მოგვცემს და დამთავრებულ საშუალო სწავლებელს გაუმართავთ — ეგ დიდად სასარგებლო საქმე იქნება ჩვენის ქვეყნისათვის, მაგრამ ჯერ ამას ვაპირებთ მხელა, სინამდვირად არ გამოჩვენდება ჩვენი ნათელი მხლა). მხელა წინდაწინვე გადაწყვიტოთ უმჯობესი ბედი და მოსამზადებელს კლასის დასრულებისთანავე ეუფოსთ მის უფორად, სამეურნეო სკოლაში შევიდეს, ან სახელმწიფო სკოლაში, ვინ იცის, შემდეგ კლასებში როგორ დატრიალდება საქმე და რა ნაჭს გამოიქნის უმჯობესად? ამას გარდა ოთხ-კლასიანი სწავლებელის კურსის ცოდნაც ისეთი სწავლაა, რომელიც პუნქტურად სჭირდა ყოველს ადამიანისათვის, თუ გეოსორს, რომ იგი ცოცხალია და გეოგრაფია და ოცნახი წყვილი იყოს საზოგადოებისა. მასთანამე ჩვენი სათავად-ახსენურა სკოლა იმ მხრითაც უფრო მეტს სარგებლობას მოგიტანებენ ხსენებულ ცვლილებას შემდეგ.

ახლა შეიძლება იკითხოთ, მეურნეობა როგორ დასწავლიან. მეურნეობის ცოდნა მდებარეობს საჭიროა ჩვენთვის, მაგრამ ჯერ საზოგადო განათარება უნდა მიიღოს უმჯობესობა, ოთხი კლასი მანაც გაიაროს, რომ შემდეგ უფრო კარგად შეიგნოს სამეურნეო მეცნიერება. ვისაც შეუძლია საშუალო სწავლებელი გაათავოს და შემდეგ მეურნეობის შესწავლას შეუდგეს მაღალ სწავლებელში, ეს კიდევ უკეთესია. რაც შეეხება მეურნეობის ცოდნის გავრცელებას ხალხში, მაღალი დიდი საქმა, მაგრამ ამისათვის საჭიროა ხალხში ზირველ-დაწყებითი სწავლა მიიღოს, განათარდეს გონებით, რომ უკეთ შეიგნოს თავისი საჭიროება; ამვე დროს მას უნდა ჰქონდეს ხელმძღვანელად ნასწავლი და განათარებული კაცები, განათარებული მეურნეები და ტექნიკები. შენეორულად მომზადებულმა კაცებმა უნდა გამოიარონ კარგი ფერმეები, კარგი ექნახები და ბაღები, ჭრახები, ფაბრიკები და სხვ. ხალხიც გონება განათარებული ნათელად დაინახოს ქველათყვის და გადაღების შთაფრი კაცებისაგან ნახელების მკაცრად, შრომითულად ისარგებლებს მათის ცოდნით და შრომითულად გამოიყენებს ცხოვრებაში. უკვლა ამას, რასაკვირველია, უნდა დრო, ცოდნა, ენერჯული შრომა.

ერთი და ორი სკოლითი ქვეყნის არ აშენდება. ბევრი რამ თითონ ჩვენსკენ არ არის დამოკიდებული. მაგრამ ჩვენ ის გვეთვით, რაც შეგვიძლიან ამ ქმად და რასკენ სული მიგვიწოდებს.

ამედა, რომ აქვით გავადაიღებებს მოძავის შრომის და როდესაც დიდი მეტი გვექნება, უმჯობესად უფრო დიდ ნაბიჯსაც გადავდგამთ წინ და ჩვენი შრომაც უფრო ნყოფიერი იქნება.

პოეტის გული

ვეფხისტყაოსნის სამხატვრო არი პოეტის წმინდა გული; ყველა იქ იხატება მირე და დიდებული.

სიწმინდის და სიმართლის ლეითური ტაძარი; იქ იხდნის ის საფანს, ვინც მართლისთვის მკვდარი.

იმ მკვდარს უფრო სიციხის დღეები ემატება, ვინც კი პოეტის გულში სიმართლით იხატება...

ერთი კაცობრიობის არის წესი და ვალი, პოეტის ნაგმობსა ჰგმობს შვილი და მომავალი.

და ვისაც მოლაღობდეს დასახეს მისი გული, ის მანაც დამცირდება, თუნდ იყოს დიდებული...

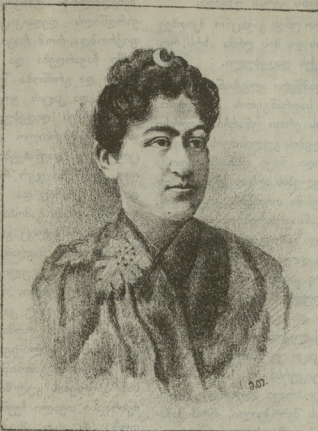
მაშ ნეტარება იმას, ვის სახელსაც აკურთხებს! და „ვი!“ მას, ვისისაც საფლავს გადააფურთხებს! ..

ქართული თეატრი

ეფემია მესხა, როგორც მარგარიტა გოტიეს ვამო- მსახველი.

მედის მარტს ქართულ თეატრში ნამდვილი დღესასწაულობა იყო ქართულის სცენის წარმატებისა. სანამდის ფარდა ახიდებოდა, მაყურებელნი სულ შეგუბებულნი მოელოდნენ რაღაც არა ჩვეულებრივსა. ყოველი წრის კაცი და ქალი მიისწრაფოდა იქ რაღაც ახირებული გრძნობით და მოლოდებით. გრძნობა იყო განურკვეველი, მოლოდენა არა საიმედო. როგორც ვიცით, მარგარიტა გოტიე არის უმზავესო ნაყოფი და ჩირქი მეცხრამეტე საუკუნის განათლებისა!... მარგარიტა გოტიე დიდი ხელაგნებით შექმნილი სურათია საფრანგეთის დედა-კაცის უბედურ მდგომარეობისა. ნუ თუ ეს სურათი უნდა განეცოცხლებინა მაყურებლის თვალ წინ ქართველ მანდილოსანს, რომელსაც, როგორც ამობდნენ, ხეირიანი სცენა არც კი უნახავსო. ბევრი განათლებული მაყურებელი მართლაც გულში წყრებოდა და ფიქრობდა: არის გვემასსხრებიანო? სად მარგარიტა გოტიე და სად უნობი და ჯერედ გამოუსულელი ქუთაისის მანდილოსანი... ჩვენი, ესრედ წოდებული, მოწინავე დასი მწერალთა, ვითარცა ძეკლინი მწიგნობარნი და საღუკვედნი, მართლის გულის წყრომით დრატინადენ: განა შესაძლებელიაო ნაზარეთიდან რაიმე სიკეთე? თუმცა ყველანი ასე ჰეიქრობდნენ, მაგრამ თეატრში მაინც მიისწრაფოდნენ უცხო და არა ჩვეულებრივის მსახიობის სანახავად...

ახიხა ფარდა; ცოტა ხანს უკან სცენაზედ გამოჩნდა ეფემია მესხი. რამდენიმე ტაში დაიკრა ფარისეულურად, ვითამც ვასამხრეებელად მორსების მარტის მანდილოსნისა. მაყურებელთა გაკმინდეს ხმა. ქართული სცენა უტყვ გასცხლდა. სასიაზოვნო ხმამ და ლახათიანმა მიხერა-მოხერამ მოთამაშისამ ერთბაშად აღძრა საზოგადოებაში სიმპატია, გულის სურვილი. ჩვენ გვესმოდა მთიდან გადმოვარდნილის

ეფემია მესხი

წვაროს ნაკადულის ტკილირუნუნები, გრძნობით სავსე გულოდან ამობნეტილი მშვენიერი ქართული სიტყვები. ასეთს ლაპარაკს და სცენურს მოქმედებას წინ ჯერ არ ყვოფილვართ შეტეული. გაისმა საზოგადოებაში ჩუმი შრიალი გაკვირვების: „სად იყო აქამდის ეს ქალი? ნეტა სად უსწავლია ასეთი ხელოვნური თამაში!... ეს რაღაც სულ ახალი მოკლე-ნაა ჩვენის სცენისათვის...“ დაეშვა ფარდა. საზოგადოება აღტაცებაში მოიყვანა ეფემია მესხის თამაშმა. რაც უფრო წინ მიდიოდა მოქმედება დრამისა, საზოგადოებას თან-და-თან უფრო ემატებოდა აღტაცება და ბოლოს, დრამის ვათაევის დროს, მის აღტაცებას საზღვარი აღარ ჰქონდა. „ეფს“ ძახილმა და ტაშის კრამ მთელი თეატრი შესძრა. ქართულს

სცენას ამისთანა არა უნახავს-რა და საზოგადოებასაც ჯერ ამისთანა სიამოვნება ქართული სცენიდან არ გამოუტყვლიდა. ეფემია მესხმა დახატა მარგარიტა გოტიეს ცხოვრების სურათი და მან დრამად შეარკია მთელი მაყურებელნი. ნამდვილი ნიჭისა და უმანკო ქალის მეტი ამისთანა შთაბეჭდილებას სხვა ვერაიენ მოახდენდა. მაგრამ ეს ორი თვისება მაინც არ კმაროდა ისეთი რთული ხასიათის გასაცოცხლებლად, როგორც არის მარგარიტა გოტიეს არსებითი სახე, ანუ როგორც იტყვიან ტიბი. ამას უნდოდა სამავალითო წრითენა, დიდი მუშაობა, დაუღალავი თვით-მოქმედება. ყოველივე ესენი აუტანია და შეუძენია ეფემია მესხს; მერე სად? მიეწყებულს, თითქმის მიყრუებულს ქუთაისში. სხეთი არაფრით არ აიხსნება ეს გარემოება გარდა იმისა, რომ იმერეთის ცხოვრებას ეტყობა საიმედო სიცოცხლის ძარღვი... უტყველად ეფემია მესხს ჰყოლია თავისი მწერთნელი, მისი ძმა კოტე მესხი, რომელიც არის კარგი სცენის მცოდნე და ნიჭიერი მოთამაშეც; მაგრამ ამასაც ვიტყვი, რომ რაც უნდა შალაშინი გაკჭრა და ლაქით ააქრიალო წიფელა, მაინც კაცის ჯავარს ვერ დაიჭერს.

მართლაც ეფემია მესხს რომ დიდი სცენური ნიჭი არ ჰქონოდა, წერთნა მაგდენს ეერას უზამდა.

ახლა ორიოდ სიტყვით უნდა გავაცნო მკითხველი თვით დრამის შინაარსს და მის ღრმა აზრს, რომელიც დრამას დერიტად აქვს დადებული.

მარგარიტა გოტყევი დამწერი ალექსანდრე დიუმა, მეილი სახელოვანის საფრანგეთის მწერლისა, არის მეცხრამეტე საუკუნის ერთი უწარჩინებულესი მებრძოლი დედა-კაცის უფლებების გულისთვის. მთელი თავისი სიცოცხლე და დიდი ნიჭი იმან მოაწოდებდა დედა-კაცის დაჩაგრულის უფლებების აღსადგენად. საზოგადოად განათლებულ ქვეყნებში თითქმის ყოველგან, მაგრამ საფრანგეთში მაინც განსაკუთრებით, დედა-კაცი მოკლებულია სამოქალაქო და სამართიკო უფლებას: არც ოჯახში, არც საზოგადო ცხოვრებაში დედა-კაცი არ არის თავისუფალი არსება. მაშინ, როდესაც მამა-კაცმა მოიმკო სრული ბატონობა, სრული პიროვნული თავისუფლება და განათლებამ შეამკო იგი საზოგადოებრივი, მოქალაქობრივი და პიროვნული უფლებებით, დედა-კაცი კი ღარიბ მამა-კაცის მორჩილი, ყოველ პოლიტიკურსა და სამოქალაქო უფლებას მოკლებული. ზნეობრივი მხრით ის დღემდის ისეთი ბორკილით არის შებოჭილი, რომ მამა-კაცს სრული მისი დაჩაგვრა შეუძლია და დედა-კაცს ამ შემთხვევაში მოსარჩლედ არც კანონი ჰყავს და არც საზოგადო წესს წყობილება. მაშინ, როდესაც მამა-კაცს ენატრება ყოველგვარი უზნებობა, დედა-კაცი კი მსხვერპლი ჰხდება მამა-კაცის პირუტყულის გულის თქმისა და ამისთანა დედა-კაცი გარბიებულია საზოგადოებისაკენ. იმას აღარაეითარა ფასი აღარ სდევს საზოგადოების თვალში, არაეის არ სწამს არც მისი ადამიანური გრძნობა, არც მისი პიროვნება; ის არის განკიცხებული და თავს ირიცხვს მხოლოდ ზნეობითი ტყეობით; იმან უნდა ჰყოლოს თავისი გრძნობა და ღირსი, რომ შიმშილით არ მოკედეს. ის უნდა დაეცეს სულით და პირუტყული კაცის გრძნობის მორჩილი შეიქნეს. ალექსანდრე დიუმამ აწილა განათლებულ კაცობრიობას, რომ თქვენ განათლებდა და ადამიანობა მანამდის ეერ შემოიძრობსო პირუტყვის ქერქს, სანამდის დედა-კაცსაც ადამიანებში არ ჩასთვლით და არ მინიჭებთ იმავე უფლებას, რომელიც თქვენ დიდმა რევოლუციამ და განათლებამ შეგძინათო. სანამდის დედა-კაცი ზნეობითი ბორკილში იმყოფება და მამა-კაცის უზნეობით დაჩაგრულია, მანამდის არც ქმშარიტს განათლებას ექმნება ერთი მტკიცე ფსევები ვადგმულიო; სანამდის დედა-კაცი მამა-კაცის მონაა, მანამდის არც კაცობრიობის განათლებას აქვს თავისი ფერიო და ერის ცხოვრებაც არ ასკილდება ადრე, თუ გვიან, თავის დამიუპყველს ხედერსო. ამ სახით ალექსანდრე

დიუმას უნდოდა შეეცალა საზოგადოების აზრი და შეხედულობა უზნეობის მორგეში გარემოებით ჩა-ვარდნილს დედა-კაცზედ, რომელზედაც მამა-კაცი ფიქრობდა, რომ რაკი დედა-კაცი ერთხელე უზნეო-ბაში ჩაეარდნება და წაიტყევა, იმას აღარც უშანკო გული და გრძნობა შერჩება, აღარც სიყვარული შე-უძლია და კაცის ყოველს ღირსებას არის მოკლე-ბულიო. ეს დიდებული ჭკუის კაცი წინააღდეგ-ასეთს უსამართლო აზრს საზოგადოებისას და რომ სიცხლად დაენახებინა, საზოგადოება შეცდარი იყო, დასწერა ჯერ რომანი, შემდეგ ეს რომანი გა-დაქნა ღრამად და დაარქვა სახელად: „მარგარიტა გოტიე“. იმან გამოხატა ნამდვილი სურათი ისეთის ქალისა, რომელიც გარემოებას ჩაუვლია გარყვნილე-ბის მორგეში, მაგრამ ასეთს ქალს ამასთანავე შერ-ჩენია უშანკო გული, გრძნობა და ისეთი მაღალი სულის თვისებები, რომ უმაღლესი ზნის ქველ-მო-მქმედი მამა-კაციც კი შენატრებდა.

აი, ასეთი ორმაგი ზნეობის და ხასითის დედა-კაცი განაცოცხლა ეფემია მესხმა მაყურებლების თვალ წინ და ამით გამოიწვია ღრმა თანაგრძნობა ჩვენის საზოგადოების გულში. ის შეიქმნა ამით საუკეთესო ძვირფასი თვალი ჩვენს ქართულს სათეატრო დასში. თუმც ეს ასეა, მაგრამ ამასთანავე არ შევიძლიან არ მოვიხსენოთ მაღლობით ის პირი, რომელმაც პირველად მიუთითა ამ ქალს თავის დანიშნულება-ზედ. ყველამ ვიცით, რომ ამ ათის წლის წინად ჩვენ-ი ქართული სათეატრო დასის გამგეობა დროებით ებარა აკაცი წერეთელს. ერთს წარმოადგენაში ეფემია მესხსაც მისცეს გოგოს როლი. აკაცის ძალიან მოე-წონა ეფემია მესხის თამაში და უწინასწარმეტყველა, რომ ის კარგი მოთამაშე გახდება, თუ კი ის გა-ნაკრძობს სცენას სწავლასა. ახალგაზდა ქალის გულ-ში ღრმა შთაბეჭდილება მოახდინა აკაცის მოწონე-ბამ; მაგრამ სხვა-და-სხვა გარემოების გამო ის ევლარ დარჩა ტვილისში. ეფემია წავიდა ქუთაისს და იქ ხელ-გული არ დაუტოფფია. ქეშმარიტად თავგანწირული და ხანგრძლივი მუშაობა უნდა აეტანა ამ ქალს, რომ ასეთი ხელოვანი წარმოდგენელი და ქართულის სცენის მშვეენება გამხდარიყო.

XX

P.S. მარტის 12 თიამაშეს ახალი დრამა კო-ტე მესხისა „ლენგ-თემური“. დრამა გამოდგა ძლიერ სუსტი და ყოველ სინამდვილეს მოკლებული, წინააღ-მდევი როგორც ისტორიისა, ისე ცხოვრებისა. ამის-თანა პიესაში არამცთუ ეფემია მესხს, თვით სარა ბერნარსაც წელი ამოწყვეტოდა. კოტე მესხმა ამ ახალ პიესაში თავის ნიჭიერი და საკუთარი ხელით დაჰკლა. ჩვენ ვუჩრჩევთ ეფემია მესხს მომავალში იხე-მძღვანელოს მხოლოდ საკუთარი ბუნებითი გრძნო-

ბით და უარი თქვა ხოლმე იმისთანა პიესებში გამოსვლაზედ, რომელიც ცხოვრების სინამდვილეს მოკლებულნი არიან. რაიცა შეეხება „ლანგ-თემურს,“ როგორც დრამას, ამაზედ დაწერილებით შემდეგ ნომერში მოვილაპარაკებთ.

ბიოგრაფი VIII

მეფე საქართველოს. 1445—1469 წ.

მეფის გიორგის VIII სურათი, რომელიც აქ არის დახატული, ჩვენ ვაღმოვიღეთ ყურულის გვარის ფრიად შესანიშნავის სიგელიდან. „ქართლის ცხოვრების“ მოწმობით ეს მეფე უნდა იყოს გიორგი IX, რადგან გიორგი მცირე ბაგრატი დიდის V შეილიშვილი მეფედ იყო ცნობილი. ეახუშტის სამართლიანად არ მიაჩნია გიორგი მცირე მეფედ, რადგან ის მაშინ ორის წლის ჩჩვილი იყო, როცა ოღჯათ-ყაენმა მეფედ უწოდა და ჩააბარა მისი აღზრდა გიორგის, შემდეგ ბრწყინვალედ წოდებულს. ყაენმა ასეთი უწესოება იმისთვის მოახდინა, რომ დიმიტრი თავადღებულის მემკვიდრენი დავით და გიორგი ქართველების თვალში დამეციებინა, რადგან იმათი ერიდებოდა. ამ სახით გიორგი მცირე ანუ მეექვსე, ეს ორის წლის ჩჩვილი, შხოლოდ მონგოლის ყაენის ბრძანებით იყო გამეფებული და ნამდვილად კი არ უმეფენია არაოდეს. ამის გამო ის მეფე გიორგი, რომლის სურათიც ყურულის გვარის სიგელშია დახატული, უნდა იყოს გიორგი მერვე და არა მეცხრე, როგორც ეს „ქართლის ცხოვრებაშია“ მიღებული.

სუეტრული

(ვ. კ. ნ. ობდელიანისას)

არ მინდა, არ მრწამს, არ მიყვარს მოუწვეველი სტუმარი, გინდ იყოს კარგი მომღბენი და თანაც კარგი ხუმარი!

არ მინდა, არ მსურს, არ მომწონს მის პანზედ მღერა-გალობა; თუნდ იყოს ჩემი ქობისთვის დიდი უღირსი წყალობა.

არ მინდა თვისი სტუმრობით მან ტბილი ლხენა დაშალოს და ჩემი სუფრა შემკული თავის გემოზედ გაშალოს.

რად მინდა მისი სასმელი, მით გულს არ მოეღხინება. მისი გაშენის ქირაზე, ნოემ რომ ერთხელ იწება.

არ მინდა მისდა სასამოოდ ქიქა-ქუქების წკრაილი; მე მიყვარს ლალი ლენისთვის ყანწ-აზარფეშის ტრაილი.

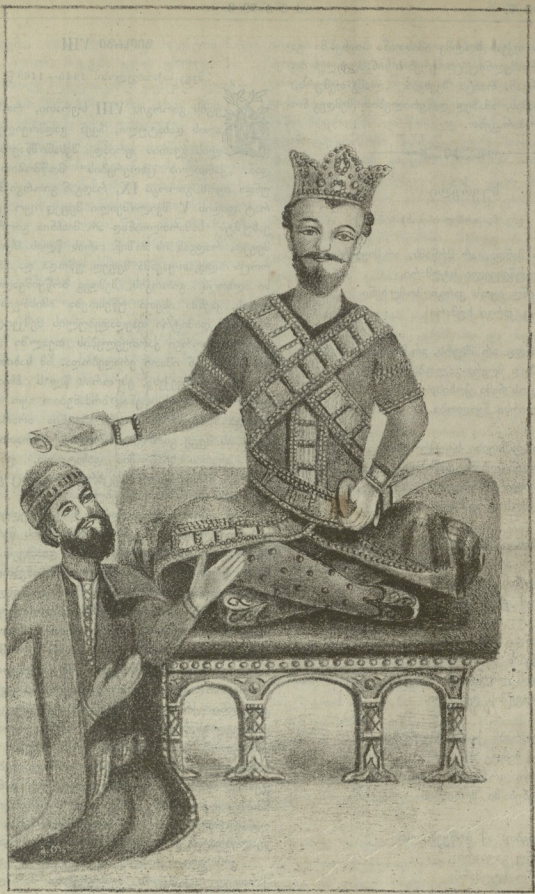
ჩემს ღარიბს ქონში სუფრაზედ სტუმრად ჩემივე ძმობილი; ხმას უფრო გრძნობით შევაწყობთ ერთს ბუნებაში შობილი.

დაეძახებთ: აქ მოწყენილსა შინამც ნუ გაუხარია; უსიამოვნო სტუმარსა ღმერთმა თავს დასცეს ზარია.

ჩვენ ნუ მოგვიშლის ამ სახლში ლხინსა, ქორწილსა, ხაილსა; ღეთის მშობელი გვეყავს ნუგვეშად, ის ალგისრულებს წადილსა!...

ამ გიორგი მეფის დროს დიდი უბედურობა ეწია საქართველოს. ქრისტეს სარწმუნოების წარმომადგენელი დიდი ბიზანტიის იმპერია დააჩვენეს მახმადიანებმა. თეთი ბიზანტიის, ანუ კოსტანტინეპოლის ქალაქი დაიპყრო სულტანმა მახმედ II. საქართველოს შავის ზღვის პირები ააოხრეს და შეჰკრეს ოსმალეებმა. ამიერიდან საქართველოს გარშემოველი მახმადის სარწმუნოების რკალი და ჩავარდა, ვითარცა ლომი ურწმუნოების გაღიაში. სამხრეთით, ჩრდილოეთით, აღმოსავლეთით და დასავლეთით მახმადიანები იყვენ შემორტყმულნი. ქრისტეს სარწმუნოებით გატაცებული საქართველოს ერი კიდევ სამას ორმოც-დაათის წლის განმავლობაში იბრძოდა ამ ურწმუნოების ყუაზაში ჩამწყვდეული და არ დაანება მახმადიანებს წმინდა ჯვარის დროში ფეხვეშ გასათელად, სანამდის ეს წმინდა ჯვარი არ გადასცა უფრო ძლიერს თავის თანამორწმუნეს რუსის ერს, რომ იმას ამოეყარა წყალბულის ქართველთა ერის გულის ჯაერი...

კოსტანტინეპოლის აღება მაშინვე დაეტყო საქართველოს სამეფოს შესუსტებას. მანამდის ევრც ერთი მხარე და კუთხე საქართველოს ევრ იფიქრებდა საბოლოოდ მოზარებას ერთმანეთისაგან; შხოლოდ იმ დროს, როცა შავის ზღვისკენ მოეკრათ გზა საქართველოს მეფეებს, მაშინ განიზრახეს ოსმალეებმა და სპარსებმა ამ ქვეყნის განაწილება ურთიერთ შორის. ოსმალეთს უნდოდა იმერეთი, აჭარა, და ახალ-

ციხე-ხალკლავის მახრა ჩაეგდო ხელში, სპარსელე-
ბი კი ქართლ-კახეთს ეპოტინებოდნენ. იმათ განზრ-
ხვას ხელი შეუწყო მთავრების ანგარებით დაბრძო-
ბულმა პოლიტიკამ. ყველას უნდოდა თავის პაწია
ფარგალში მყოფდ გამხდარიყო. იმას კი აღარაინ
ფიქრობდა, რომ ამ პაწია მთავრებს ბოლოს სათი-
თოდ აკრფდნენ და ჩანთქედნენ მახმადის სარწმუ-
ნოების აღმსარებელნი. ჯერ ათაბაგის აღიუფას ძმამ,
ყვარყვარე II, გაიტაცა სამცხე-საათაბაგო. შემდეგ
დამიტრი ერისთვის შეიღობა ბაგრატი, გიორგი VIII
ძმისწულმა, დაიდგა თავზედ იმერეთის მეფის გვირგვინი,
კახეთმაც ცალკე სამეფოს გაკეთება ისურვა. ამით მიჰყენ
გურიელი, დადანი და შარვაშიძე. იმათაც იფიქრეს
გაეცალკეებნენ. გიორგი VIII იყო შესანიშნავი აზო-
ვანი, მხენ და გულმოდგინელი მეფე; ამას გარდა იგი
იყო დაუღალავი მებრძოლი მთავრებთან, რომელნიც
ცდილობდნენ საქართველოს დაყოფას და დაქუწვას
ნაწილ-ნაწილად. ქემარტიად ამ მეფეს უნდა ეწო-
დებოდნენ უწყასკნელი მებრძოლი გმირი საქართვე-
ლოს ერთობისათვის; მაგრამ მიანც ეყრა ვაჟყვარა, რა-
დგან მას ცუდი გარემოება დაუდგა. ცალმხრით სულტა-
ნი მახმად მეორე აოხრებდა აფხაზეთს და ზემო-ქართლოს,
კლარჯეთ-ჯავახეთს; მეორე მხრით საქართველოს
შემოსენია თავრიყ-გილაქ-დემურის ურიცხვი ჯარით და
დაამარცხა გიორგი შირაქის ელზედ. ამით ისარგებლა
ყვარყვარე ათაბაგმა რე განდგა. მას მიჰყვა იმერეთის მეფე
ბაგრატ და კახეთის მეფე დავით. გიორგი VIII ჩაეარ-
და გაქირებნაში; სამეფო ძალი შეუუსტდა და სიმი-
ჩაგრა. მაგრამ ის არ იყო იმისთანა კაცი, რომ გაქირ-
ებებს და უბედურებს შეჰმინებოდა. მან იცა ჭამი,
მიუხდა ჯარით ჯავახეთს და დადგა ფანავრის ტბის
მინდორზედ, რომ განდგომილი ათაბაგი დაემარჩი-
ლებინა. იმდენად წამხდარი იყო იმდროის საზო-
გადოება, რომ ყვარყვარე ათაბაგმა თვით მეფის
დაახლოებულთა კაცებოც კი მოსიყარა და დაუპირეს მე-
ფეს თავის კარავში მოკლა. მაშინ იოთამ ზედგინი-
ძემ მოახსენა მეფეს, მოკვლას გიპირებენო და იმ ღა-
მეს, როცა ბოროტ-გამხრახველნი ემზადებოდნენ კა-
რავში შებარვას, ჩაწვა მეფის ლოკინში; მეფემ კი
იცვალა მოსახენებელი ადგილი. მოკლავოც იმ ღამეს
მეფის მაგიერად იოთამ ზედგინიმ მართლაც. მეორე
დღეს განკრახებულმა გიორგიმ VIII მესერი გაეფლო
და დახოციენა გამცემელნი. ამ გარემოებამ დიდი
უკმაყოფილება და შფოთი გამოიწვია მეფის ჯარში.
ყვარყვარე ათაბაგმა ისარგებლა არეულობით,
დაეცა ანაზად მეფის ბანასკ, შეიპყრო თვით მეფე
და სანამდის პირობა არ დადებინა, რომ ამიერიდან
ყვარყვარე ათაბაგი და მისი მემკვიდრეობა სრულიად
დამოუკიდებელ მთავრად იქნაო, მანამდის არ განა-
თავისუფლა. ხანგრძლივი მეფის ტყვეობით ისარგებ-

ლეს იმერეთმა და იქაურმა მთავრებმა, განამტკიცეს
სამუდამოდ განკერძოებით ყოფნა. მეფე გიორგიმ
VIII იოთამ ზედგინიძის თავანწირულუმბის სამავიე-
როდ მისი შთამოგება გახადა კარის კაცად, უბოძა
ციხე ქალაქი და უწოდა ამილახვრად. დღევანდელი
ამილახვრები იოთამ ზედგინიძის შთამომავლები არიან.
ამ დახატული მეფე გიორგი წარმოდგენილია იმ
წამს, როცა იგი წის ტახტზე და ყურულის წინაპარს
გიორგი წინამძღვარს აძლევს სიგელს, ესე იგი უახ-
ლებს ძეგლს სიგელს. ამ სიგელიდან ესცნობთ, რომ
ქურულები ყოფილან კარგი გვარის კაცები, უცხოე-
რიათ ცხრა-მძის ხეობის პირად და, როგორც სხნას
სიგელიდან, ცხრა-მძის ხევის კარი სჭირათ. ქურუ-
ლები ქანის ერისთავების შალვა და ლაშველის ოჯახ-
ში ძალიან დაახლოებულნი ყოფილან და მეფესაც
იმით მეოხებით და შეყენით განუახლებია გიორგი
ქურულისათვის ზემოხსენებული სიგელი.
ფრიად შესანიშნავია მეფის გიორგი VIII სახე,
გამოხატული ამ სიგელზედ. ის წის მღღარა ოქროს
ტახტზედ ფეხ-მოკეცილი, მჭურავს საქართველოს სა-
მეფო გვირგვინი, ტანზედ აცვია მოკლე ზვიერდის კა-
ბა და ძვირფასი თვლებით შემკული საშხრებები გულზედ
ჯერადინად აქვს შეკრული. ერთი ხელი ხმალ-
ზედ უდევს მეფეს და მეორე ხელით სიგელს აძლევს
წინამძღვარს გიორგი ქურულს, რომელიც იქვე დაჩო-
ქილია და მეფისთვის ხელი გაუწვლია.
როგორც გიორგი III-სა და გიორგი VIII
ტანთსაცემლებიდან სხნას, საქართველოს მეფეებს
ორგვარი სამეფო ტანთ-საცემლო ჰქონიათ: ერთი სა-
მხედრო-სამოქალაქო მოკლე ზვიერდის კაბიანი
და მეორე კი სადღესასწაულთა და მარონსახეზე-
ლი, რომელიც მიეგზავსება სამღვთისმთავრო
ტანთსაცემლსა. ამ მეორე ტანთსაცემლს მეფენ
საქართველოსანი ჩაიცვამდნენ გვირგვინის კურთხევი-
სა და ტახტზედ ასვლის დროს, ანუ როდესაც დიდი
დარბაზობა და პასექის დღესასწაულობა ჰქონდათ.
ქურულის სიგელში კიდევ ერთი შესანიშნავი
ისტორიული საბუთია, რომელიც ამტკიცებს, რომ
ქართველებს მეთვლთმეფე საუკუნის განწამლობაში
ჯერ კიდევ თოფისა და წაშლის ხმარება არ სცოდნიათ:
„თუ ვინმე მახელი შემოადგეს და დაჰქრას,
ოცდაათი ათასი კოლმანუელი დაგოურვის, თუ ვინ-
მე ისახა ვესროლოს, ორმოცი ათასი დაგოურვის და
სხე...“ ეს სიგელი ჰქონიათ ხელში ბაგრატს, დამიტრი
ბაქაძეს და იეგორსა“ რედაქციის კომენტა-
ტორს. სამუდამოდ იეგორის“ თანამშრომელს გამო-
კვლევამი მოსვლია რამდენიმე შეცდომა, რომე-
ლიც ამტკიცებს განუყოფარებლობას საქართველოს
ისტორიაში და ამაზედ კიდევ უფრო უსიამოვნო ის
არის, რომ თვით სიგელის მართლიად კითხვა და
ამონაკითხის გაგებაც არ სცოდნია.

მაჯი მიმარ ეფენდის წერილი ბაშირა მუხმესა და აზხანხანდა

თქვენი უბოლავსობაჲ! 1]

ჩიდგულუ ყიზილბაში, 2) ბატონო ბაშირა-ეფენდი და ბატირა ამოხაღ) ხანო!

თქვენი მიწერ-მოწერა წაიკითხეს გიჟურება და ევრა გაიქცა. ჰკითხეს სხვებს და იმათაც ესევე შესიოდეს აღარ იცოდენ, რა ექნათ საერთოდ მაგრამ, ოღერთმა დიდი დღე მისცეს თქვენს ჩიხლს სარა-ხანუქსს, მის მიმართეს ამ სიტყვებით:

— განთქმულის ბოლა-ამსრაღინის მფულავე და თქვენ და თვადაც არა ნაკლებ ფლავით განთქმულო მეცნიერო ახალა—ხიცარს! არა რა არს თქვენთვის დაფარული: კიხხულობო იმასაც, რაც არა დაწერილა და სწერთ მას, რაც არა თქმულა!—აი, ხელში გვიჩრავს თქვენი მახვლების გრამბითთან მიწერ-მოწერა, მაგრამ ფიცავთ შენ საფხაგას, ევრა-გეგოგარა და, აჰა, ჩვეულებისამებრ დაიკეთეთ ჩვენ-განაც სამიზნაწილად დაეკეთებთ, რა ამბავიაო? მკითხებო! თურმე დამლით მიიღო შესაწირი და უთხრა: — რად დავიწყებთ, რომ ეს წერილები ჩინდებურად, ყიზილბაშურად, არის ნაწერი და თქვენ ეს თქვენებურად, კიხისტანულად, მოგინდებებით წაიკითხათ!—არ იცით, განა, რომ ჩვენი თავი იქ არის, სადაც თქვენი ბოლოა?... იქიდან იწყებით, სადაც თქვენ ათავებთ: თქვენი ნაწერი მარცხიდან მარჯვნივ მიდის და ჩვენი მარჯვიდან

1) ჩემი შვილმა არ გვეიწონისთა უბოლავსობის მაგერი უბოლავსობა ეზნარა.—სახოვად ზოგიერთი ჩვენი მწერლები სიტყვებს ასხვადებდნენ: ერთის ნაცვლად მეორეს წერდნენ, სულ სხვა რამეს და ამტკიცებენ, რომ სულ ერთია.—ლხალად ავტორსაც იმათთვის მუშაობას და მხოლოდ ერთი ასო შეუცვლია: „რ“—ლ“—სად ვადავუგებებია და უპირატესობის მაგერი უბოლავსობა გამოსვლია, თორემ „ბოლავს“ არ ეცვალბოდა შედეგლობაში.

ქსეჟაჲ.

2) „ყიზილბაში“ რომ გაღმობთარწმობ სიტყვა-სიტყვით ჩვენებურად ნიშნავს ოკოოს თავს, ანუ წითელ თავს. სარსულბი ოღსმე ისე გაზიადებლო იცვენ და ისე მეტად მოქმედ და თარი, რომ ყოველ სასრულს ოკოოოს თვალს უწოდებდა. ქართველები კი პირდაპირ წითელი თავს ეძახდნენ, რადგანაც იმათ, ესე იგი უსასრულებელ ჩვეულებად ჰქონდათ ირით წოდებდნენ თავის წულუბა.—ბოლოს კი ეს სიტყვა „ყიზილბაში“ ჩვენში საიუბოდ სიტყვად გადაიქცა და ნიშნავს: მაღვლას, გავტანულ და ქლეს ვას.—ავტორი კი აქ ოკოოს თავს ვაღლისმობს.

კობეჯორი.

3) „ჰამზა“ შემოკლებულია არამზიდან, ისე როგორც ჩვენი გიგრა—გრაგოლსიდან და ნიკო ნიკოლიზიდან.—მე, რასაკვირველია, შემოკლებულად ეწრას ვაძღებ ხანს და სრულს სახელს ვწურობდ.

ეგორი.

4) ხიცარ იყო განთქმული მეცნიერი აღმოსავლეთში.

კახეიზი.

5) სარახანები კიდევ მკითხაობს, ესე იგი მარჩილობს.

ეგორი.

მარცხნივ, ესე იგი თქვენი წაღმა, ჩვენი უკულმაოა.—ამ სიტყვებს შემდეგ ისინიც შედგომიან ბოლოდან წერილების კითხვას; მაგრამ მინსუ არა გამოხელა-რა, მაინც ევრა ვაუკეთათრა, არა თუ მარტო იმ წერილების, არამედ მიზლად იმ განხეთისაც, სადაც ის წერილები ყოფილა დაბეჭდილი და მხოლოდ მარტო ერთი სათაული კი იმ განხეთისა იყურათ? თავიდანვე გამოსულა და ბოლოდანაც; თავიდან „იგერია“ და ბოლოდან კი „აიიგეი“.—დაკრებივით ხელმწიგრედ სარა ხანუქსთან მისვლა.—დაწერილები,—უტყვამს მკითხვას—მართალია ვე წერილები ყიზილბაშურად არის დაწერილი, მაგრამ ყიზილბაშურად არის ამ ყიზილბაშურკოთა: ზოგი მარტეგია, უბოლავო და ზოგიც ხელწართულია. ვე წერილები კი ხელწართულია და შეუგულში, შიგა-და-შიგა, შიგნეულებში „ბულიგითა ტრიალებს“ და გამოცანასავით უნდა ამოკითხათაო. იმათ, რადგანაც შიგნეულების მეცნიერება არ უსწავლიათ, ისევ სარა-ხანუქსთანის წუკუთხიერებით და სიცილით იბოკებინათ.—მართალია, მე თქვენ საბაირამო მეჯილბაშაზე არ მივლია და ფლავ-კავშირით გული კუთნან არ ვაღამბამს; მაგრამ უმისოდაც არ მაქვია თქვენი ერთგულება და იმათმა სიცილმა მე ცრემლები მომგვარა, ისე მატკინა გული...აი, რაგებს ამბობენ ის ვიარები:

ერთი პეტრია იყო ჩვენშია, „კუქვის კოლოფს“ ეძახოდნენ, სწორად ახორბელი ვინმე იყო: რომ ამოიგინებდა ერთს სიტყვას, ასჯერ გაიმეორებდა ზოლმე და თანაც იციინდაო, ვამარჯობა პეტრიას! რომ ეტყოდენ ზოლმე, ვამარჯობა პეტრიას, ვამარჯობა პეტრიას! ისიც იძახდა მივიღ დღე, ხტოდა, იციინდა და ვგანა, თუ სხვებს დაჯიწიო. მძალა ბაშირ და ამახც ისე იქუტებო, რადაც ჩვენს სიტყვებს იმეორებდნენ,—ეს მე ეუფარ ავიტანე და ვკითხე: აბა, რას იტყვით მეთქი? და იმათაც მე მიპასუხეს:

„ზოგიერთები ამტკიცებენ, რომ ვითომ ჩვენ ხალხს ნიჭი არა ჰქონდეს, ბუნებამაჟირი იყოს და სწავლა-განათლების მჭიდვებმა არ შეგვიძლია. ამას, რასაკვირველია, მტრის ენა ამბობს და სუსტის გონება ეთანხმებო; ჩვენ კი ჩინდ და თავად სულ წინააღმდეგ ვეწამს და ამბობთადა ესთქვით, რომ ჩვენში თითქმის ყველა ნიჭიერია, მაგრამ გარემობისგანა ხელ-მეკრული ვართ, კუკუ-გონებას შესაფერი ბუნებრივ მასალას ვერ ვაძლევთ და ჩვენი ნიჭიც უსაზღვრობით, უსწავლდლობით თან-და-თან ქარწყლდება! ბაშირს და ამახს ეს სიტყვები ამოულიათ ჩვენი ნაწერებთან, დაუხევეით თითხე და მათ მიწერ-მოწერაში ვაეცოდ მუღზუნდ იმეორებენ და ცინებთ: ჩვენში ნიჭი ბევრია, ყველა ნიჭიერია და სხვანიო“. აბა, ერთი გვიბრახანო, რა

არის აქ დასაძინი და გასაკიცხიო? შეიძლება, რომ ისინი მართლაც იმ აზრისა იყვნენ, მაგრამ სხვისა რა-ღაც უშლიან, რომ თავის საკუთარი აზრი იქონიონ? ჯერ დავემტკიცოთ, რომ სწორედ ჩვენს ხალხს უნიჭოა და მერე იცინონ, თორემ ისე ამოჩინება „პეტრიობაბათ“ ჩაეთელდება ჭარ ივარგებს! ეს ერთი, აი, კიდევ რას ამბობენ:— „ზოგიერთები ფიქრობენ, ამ ოკუდათის წლის წინად გამოვიდა ჩვენში რამოდენიმე ნიჭიერი და მას შემდეგ ლარაიონი გაუმოჩინებია“. არ შეგვიძლია ეს რომ დავიჯეროთ და რა ექნათო. ეს რომ მართალი იყოს, დიდი საიმწუხარო მოვლენა იქნებოდაო, მაგრამ ჩვენ სულ სხვასა ფიქრობთ: ნიჭიერები იყვენ და არიან, მაგრამ სხვა-და-სხვა გარემოებამ შეუშალათ ხელი და იმ სიმალემდინ ვეღარ ავიდენ, სადაც წინანდლები ბრძანდებოდნენო. ეგება ბძანონ ზოგიერთებმა, თუ მართლა ნიჭიერები იყვენ და ფეხ-მარჯვე, რატომ თავის თავად ვერ ავიდენ ისინი იმ სიმალემდის; სადაც სხვები იყვნენ? იმიტომ რომ ის მაღლა ასულბები ახალ მოგზაურებს განზრახვით გზას უხლართავდენ, წინ ელაზებოდენ, კინწი კერთი უკანვე აბრუნებდენ და მათ ნაცვლად კუტებსა და საპყრებს თითქმის თოკით იწვედენ თავისაგან, რომ ირგვლივ შემოაკრიბათ მათი მაქებ-მადიდებელი და მოთაყვანე ლაზარეებიო! ეს ისეთი ჭეშმარიტება არისო, რომ დღეს ყველა ჰგედაესო და იმიტომ ვიხმარეთ ჩვენც სიტყვა „წინ ელაზებინაო“; მიწერ-მოწერის ავტორები კი ამ სიტყვასაც ხელზედ იხევენ და პეტრიობებო.

ჩვენ ვამბობდით არჩევანზე: „რაი ეს კენჭით არჩევანები შემოიღეს, სულ არია მონასტერიო“. ბაშირსა და ამას ეს სიტყვებიც საპეტრიოად გაუხდით, რადგანაც თვისი ბანკის არჩევანები მოგონებიათო, რომეღზედ ჩვენ სულაც არ ფიქრობდით. განა სხვა საზოგადოება კი ცოტა არის, სადაც კენჭებითვე ირჩევენ მმართველებსო? მაგალითად: წერაკითხვის საზოგადოება, სასკოლო, სათეატრო, წიწნთა გამომცემლების საზოგადოება და სხვანი და სხვანო. ესენი ყველა ჩვენ უფრო დიდ საქმედ მიგეანია, ვიდრე ბანკიო. უფრო საქარია ამ საზოგადოებებში მეთაურებთ ამორჩეულები ღირსეულები იყვენ, ვიდრე ბანკშიო. ბანკის მეთაურებისთვის სკულიად საქარია არ არის, რომ მეთაურად ისეთი კაცი იყოს, რომელსაც შეჭაპირის პოეტობა, ვალილისი, ან ნიუტონის ეარსკვლავთმ-მრიცხველობა და ბისმარკის ანუ გლასტონის პოლიტიკოსობა უთუოდ შეერთებული ჰქონდესო. არა, საქამო არის მისთანა კაციც; რომელმაც ანგარიში იცის, ავისა და კარგის გარჩევა შეუძლია და მისთანაც შრომის მოყვარე და პატიოსანიაო და ამ გვარი კაცები ჩვენში ბევრნი

მოიპოვებინაო. ნურაინ ნუ ფიქრებს, რომ მხოლოდ „მე ვარ და ჩემი ნაბადიო“ და ნურა არიონ იმას ფიქრობს, მთელი ხალხის არსებობა მარტო მაგ ბანკზედ იყოს დამყარებულიო. ვიმეორებთ, რომ ჩვენ უფრო დიდ საქმედ მიგეანია ის საზოგადოებანი, რომელნიც ზემოდ მოიკხსენიეთ და სხვა კიდევ ბევრი მათი გვარია. და ამიტომაც, როცა ჩვენ არჩევანზედ ვლაპარაკობდით, ბანკი და მისი არჩევანები არც კი მოგვკონდებიაო. და სხვებს თუ ახსოვს ბანკების არჩევანები და უპირატესობას ახლვებს სხვა არჩევანზედ აზლად იმიტომ, რომ ბირველი კუჭის გამაზოხებელია და სხვები კი უსასყიდლოო. მაგრამ საიმწუხარო ის არის, რომ ამ უსასყიდლო არჩევანებშიაც თავის პირადობა შეაქეთ და სასაცილოდ ხდინაო. მაგალითად: „ეფფის ტყაოსნის“ გვასარჩევად ხმის უმეტესობით კენჭით ირჩევენ მცოდნე პირებს და მცოდნეები კი ვარეთ დარჩნო. ესევე ამბავი მოხდა და მოხდება ხოლმე ყველგან. და რა არის ამის მიზეზიო? ის რომ საქმეში მოლა-ბაშირ არაშუადები ეხირბოდნენო. აი, როგორ არჩევენებს ეწუნობდით ჩვენ და არა თით არჩევანსო. იმათ კი დაუხვევიათ თითზედ და იძახიან, ეითომ ჩვენ საზოგადო არჩევანების წინააღმდეგი ვიყოთო. ზოგჯერაც იმათ მოქმედებაში, პეტრიობაბა არა, პირ-და-პირ სარუნხანობა გამოდის როცა მთელი თხზულებიდან ამოწერენ ხოლმე მხოლოდ ერთს სტრიქონს და შეუკავშირებლად წინა აზრებთან თავისებურად ხსნიან და სხვებიც უნდა დაარწმუნონო. ამ გვარ რამეებს ბევრს ამბობენ და თქვენვე დაგცინიან დიდებულო პეტრინებო. მართალია, მათი დაინება თქვენ ჯიბეს ვერი დავიბრტყავთ, მაგრამ, ნათქვამია: სიფრთხილეს თავი არა სტკივოა, ხომ მოგესწენებათ, რა ცუდი დრო დადვა? მართლ-მორწმუნება სუსტდება ხალხში. ჩვენ კარგად ვიცით, არა არს ღმერთი გარეშე ალბახისა და მაშაღი მისი ერთადერთი მოკუტარეა, მაგრამ წილად ეფხობამ კი აზრი დამოიცვალა... ცოტა გავაუფრდა და ლოკუბიცი დავიწყა: აღრე ყველა „ლია-ილია-ილ-ალლახ“-ს იძახოდა და დღეს კი ეღარ ახერხებენ და „მილია-ილია-ილ-ახა!!“-ს იძახიან. ჩაფიქრება გამართებთ დიდებულო ყიზილბაშებო და სიფრთხილე.— ამ ვიარებს თუ როგორმე გზა და კვლი არ დაუბნიეთ, არ ივარგებს. თქვენი რძალი საჩახანუმაკ რომ იმ შევლოთ, ურიგო არ იქნება. ახალი ამბები ბევრია, მაგრამ შემდეგისთვის გადავდევო.

მაპატივეთ კანდიერება... რა ექნა?... თქვენი ერთგულება მამედინებს თქვენს შეწუხებას და ნუ გაუარისხნდებით თქვენს უმორჩილესს მონას.

მ კ ვ ღ ა რ ი

გიორგი-მომავანის მოთხრობა

გუბერია კ. ნ. ხაბა თავდგომის ახელს

ის გაგებობთ მიუვარდა! ნეტა, რასთვის გუ-
 ჯიანს ხოლმე? განს სისუფელზე არ არის, ერთი
 ღამიანის მტრს გვირავის ჰხედავდე მუქისხეზე, ერთი
 თვისის მტერი არ გქონდავს თავში, მხოლოდ ერთს სურვილს
 შეგემორის შენი გული და ზირადს ერთი სხესელის მტერი
 არ ამოგდიადეს-რა; ამ სხესელის მტერი, რომელიც ყო-
 ველს წუთში მოადის, მოადის ტუჩებთან სულის სიღრმი-
 დან ასე, როგორც წყალი წყაროდან. ამ სხესელს იყო-
 რებო ათასჯერ, ბუტბუტებო ყოველთვის, ყოველგან, რო-
 გორც რაიმე ღორცას. არ მინდა გამომთო ჩვენი თავ-გარ-
 დისაგადი. სიკვარულს ხომ ყოველთვის ერთი და აგივე
 ამბავი მოსდევს. შეხვდა და შემოვიარდა. აი, მთელი ას-
 ტრობა. ერთი წელიწადი გავტარებ მის ალერსში და ხვეუ-
 ნაში, მის ცქერაში. თავი მის ცალთაში შედგა ხოლმე და
 ასე უღამარავობდი. უკუგოდი, გოტინად ჯ უკლავსობი
 მის კაბებს, მის თვისსცემლებს, ერთი სიტყვით ყოველსავე
 მის ტანისმომს. ასე თავდავიწყებულა ვიყავი ეს ერთი
 წელიწადი, რომ დღე ღამიანს ვერ გამოჩნდა; არ ვიცოდა,
 ვკვდარი ვიყავი თუ ცოცხალი; ამ ჩვენი მკვლს დედა-მა-
 წახვდ ვიყავი, თუ სიკვარს სავძე გადევსხლდა.

და, აი, ის მოკვდა ვიდრე. რა ხართ? არ ვარ, ღამარა
 ვიცო-რს. ერთ სულამის წვიმიით დასკვლებული შემოვიდა
 და შორე დღეს სკვლებს დაწყებდა; ერთი კვირა ჰხვდა და
 მერე ღორცინად ჩავარდა. მერე რა მოხდა, ღამარა ვიცი.

ქობიბა მოდიოდნენ, სწორად რეგებებებს და ასევე
 უკან მიდიოდნენ. მოჭქობადო წამლები; ერთი ქალი წამლს
 ასძივდა ხოლმე. ხელები ნახლად ჰქონდა, შუბლი სიგინ-
 სასუნს ეწოდა და თოვლით გაწყურული ალბ თავლები უბრწყი-
 ნადნენ, მკვრამ ნაღვლიანად იტყობოდნენ. მე უღამარა-
 ვობდი, ის ზასუსს მძღვედა. რას უღამარავებობდი ერთ-
 მნივს? ღამარა ვიცო-რს. ყოველითერი დამავიწყდა, ყოველი-
 თერი, ყოველითერი. მოკვდა; ძლიან ვარჯად მასსივს
 მისი ხელი ამოკუნს; მისი სუსტი უკანასკნელი სულის
 ამოთქმა. მოსამსახურე ქალმა დაიკვივდა და მე მიხვდაი,
 მიხვდაი უველათერი.

მერე ღამარა გამავარს. მასსივს, ერთი მღვდელი
 შემოვიდა და მითხრა: თქვენი ხსსაო? ეს სიტყვები
 მის შურინახვრობად მივიღე, შედარსზედ ამ სიტყვების
 წამოთქმის ნება ღამარა ჰქონდა. ის ვარჯად და შორე
 მოკვდინანი. ეს მღვირე კეთილი და შიდაი ათო. ვიტო-
 რე, როცა იმხვდ ღამარავი დამიწყო.

ბევრი რამ მითხრეს დასთვლებების შესახებ, ღამარა
 მასსივს-რს; მხოლოდ ძლიან ვარჯად მასსივს ვერო და

ჩაქრის ხმა, როცა ის შიგ ჩასტკვდა. ხს! დმერთო ჩემო!
 დამხესე, დაიღ დამხესე! დამხესე ის ამ ორმომო.
 რამდენიმე ჩვენი ხანობა მოვიდა. მე ვი დავიძლე, ვა-
 ვიძვენი. დიდხანს დავეტყობოდი ქუჩა-ქუჩას, ბოლოს შე-
 ვიდა სხლად. შორე დღეს სავსეობდა გავსწავი.
 გუონს დაჯერებდი ზამთრში.

როცა ჩემს სხესელს შევედი და დაინახე ჩვენი ოთა-
 ხი, ჩვენი სხესლის ავევი, მთლად ეს სხესლი, რომელმაც
 დარბს ყოველსებერი, რაც ვი შეიძლება სიკვდილს შემდგ
 დარჩეს ცაცს, მწუხარება განახლდა და ასე გამომწავდა,
 რომ მინდოდა გავიღო თნჯარს და ქუჩაში გვადგავრდნი-
 ლოვი; ღამარა შემეძლო დაჯერებლობა ამ ხიეთების სია-
 ხლივებს, ამ კვდლებს შუა, სვადც ის ცხოვრება და რა-
 მელადც უთოვად მისი სხესლის და სულის ნაწილებით
 გაუქნითილოყო. ავლე ქული და გავტრება დაჯამბო. ის
 თო ვარებს მიუახლოვდა, რომ უნდოდა გავიღო დიდი
 სარგის წინ. ეს სარგე აქ იმან დადგებოდა, რომ ჩახე-
 და ხოლმე შიგ და დაინახა თავისი თავი თავიდან თვე-
 ბამდე ყოველ დღე, როცა გამოსვლას დაჯამბო; დაინა-
 ხს, თუ ტანისმომს ვარჯად ადგა, თუ შიდას და თვე-
 სარგელები ღამარა და მოხდებოდა ჰქონდა.

მე ვარჯად ამ სარგის წინ, რომელმაც ასე ხში-
 რად ხნდა მისი ხეს; ასე ხშირად, ასე ხშირად, რომ
 საგვირგვლიან რატომ არ დაჩენილას აქ ეს სხეს.

სარგის წინ ვიდგევი, მართლმადარე თვლები მინახე
 მქონდა მიტურეობული, ამ სწორ და ღამარა მკვრამ ცალვირ მი-
 ნახე. ამ სარგეში ხნდა მთელი მისი ტანი, ასე როგორც
 კლდა თვით ჩემო ტანი და ჩემო ტანსუელი სხეს. ასე მეტონა,
 რომ ეს სარგე მოვარდა. მე შეეხე ხელი— ცოვი ათო! ოხ,
 მოვანებავ, მოვანებავ, გულის მომწყველო, დამწყველ-
 დამტკველო სარგე, ცოცხალი და სომხილო სარგე, რა-
 მდენ ხართ და გვტანხავ ხოლმე! რა ბუნდებინი არიან ასი-
 ხი, ვისაც სარგის მსავსეა გული აჭით. გამოხნდება მის
 არს ამ სარგე-გულში ვინმე. მოხივე გავტრება ხოლმე. მის
 ავოწყვდა ყოველივე რაც მე ხნდებოდა, რამაც მის წინ
 ვაარს, რასაც ის უნდოდა, რასაც აღტარებობთ და
 სიკვარულით თავისხს სცემდა.

რა რიჯად ვიტახვებო!
 გამოკვდი სხლადან და ჩემდა უჩებურად, თითქმის
 ჩემდა ვარჯებლად, ვავსწავი სისთვლითსკენ. ვახეს მინი
 უბრადო სთვლავი. ზედ მარმარადის ვჯარი ათო შემდე-
 ვის წარწერთ: „აქ განახივებს ღამიანს, რომელსაც
 უკვარდა და რომელიც უკვარდათ“. ის უთოვად უნდა გა-
 სრწინელი ათო: რა სომხილებას! ზირვე დავიძე და ის
 ვჭიათინებო.

მე აქ დიდხანს დაჯერბი, დიდხანს. ბოლოს შევე-
 ჩნიე, რომ სხესლებობდა. ამ ღამარა რადც სთვარბს გო-
 ყრბს სურვილს, უმიდოდ შევარჯებულთ სურვილს ვა-